La filosofia en català avui

Sílvia Gómez Soler

El 1900, l'única universitat de l'Estat on podien fer-se estudis de filosofia era la de Madrid. Aquesta situació durà fins a 1912, en què fou creada la Secció de Filosofia a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona. A València, la Secció de Filosofia no fou creada fins a 1955, per trasllat de l'existent anteriorment a Múrcia. Més endavant, cap a 1968, es va crear a Barcelona una nova universitat, la Universitat Autònoma, on també hi havia estudis de filosofia. Ja deixat enrere el franquisme, en els anys setanta i vuitanta, van implantar-se estudis de filosofia a Mallorca (1978) i a Girona (1988), on no s'aconseguí establir la llicenciatura completa fins que el Col·legi Universitari (Estudi General de Girona), que depenia de la Universitat Autònoma de Barcelona, esdevingué Universitat de Girona (1991). Finalment, la Facultat Eclesiàstica de Filosofia de Catalunya, creada el 1988, s'integrà en la Universitat Ramon Llull (1991).

En són sis, per tant, les universitats de l'àrea cultural catalana –quatre a Catalunya, una al País Valencià i una altra a les Illes– on poden, actualment, cursar-se complets els estudis de filosofia. Amb aquesta nova situació podem dir que, després de molts anys sense tenir la possibilitat d'accedir-hi, avui gaudim de les infraestructures que ens permeten fer-ho. Aquest primer pas era necessari per a la normalització de la filosofia a casa nostra, com també ha estat imprescindible, en aquest sentit, la creació de les tres societats de filosofia –Catalana, del País Valencià i de les Illes Balears–, des de les quals s'han posat en contacte els diferents àmbits on la filosofia és present.

La Societat Catalana de Filosofia (SCF) va nàixer l'any 1923, dins de l'Institut d'Estudis Catalans, però de seguida es va dissoldre: la dictadura de Primo de Rivera i, dos anys més tard, la mort d'un dels seus membres fundadors, Ramon Turró, van ser determinants per a aquesta dissolució. L'any 1980 es reconstitueix, de nou dins l'Institut d'Estudis Catalans. La primera junta, després de la reconstitució de la Societat, va tenir Eusebi Colomer com a president fins a 1982, en què aquest en fou nomenat president d'honor. Va ser elegit aleshores com a nou president Josep Maria Calsamiglia. Després de la mort d'aquest ha estat presidida, successivament, per Ramon Valls, Francesc Gomà, Jordi Sales, Dídac Ruiz i, actualment, per Ignasi Roviró. La intenció, després de la reaparició en 1980, ha estat la d'integrar les diferents tendències del pensament filosòfic català i dels diversos sectors: les Universitats, el Col·legi de Fi-

Silvia Gómez Soler (Alacant, 1966) és professora de Filosofia de Batxillerat.

losofia i el professorat dels instituts d'educació secundària. Des de l'inici, la Societat mirà de restablir el contacte amb els pensadors catalans exiliats i emigrats –Ferrater Mora, Eduard Nicol, Ramon Xirau o Joan Roura-Parella, entre d'altres. Mitjançant seminaris, cursos, sessions acadèmiques, cicles de conferències i debats, han volgut atendre a la tradició pròpia i a les produccions més recents del Principat. Ha estat important el treball en l'elaboració d'un Diccionari Català de terminologia filosòfica. Era una tasca urgent i necessària. La Societat Catalana de Filosofia publica en els *Anuaris* un recull d'articles i assaigs, una crònica –on es recullen les memòries dels seminaris– i recensions de les novetats bibliogràfiques.

La Societat de Filosofia del País Valencià (SFPV) naix a començament dels anys vuitanta, com a resultat de la col·laboració entre professors universitaris i professors d'instituts de Batxillerat. Des que es va fundar n'han estat presidents Fernando Montero, Josep Lluís Blasco i, actualment, Enric Casaban. La finalitat d'aquesta societat era la de promoure tot tipus d'activitats relacionades amb l'àmbit filosòfic. Les principals activitats que ha dut a terme fins ara són la celebració dels congressos de filosofia i la publicació dels *Quaderns de Filosofia i Ciència*. Els congressos començaren essent anuals. El primer es va celebrar a València l'any 1983. Amb el tercer congrés es va inaugurar una època de «transhumància», a fi d'acostar geogràficament la institució als socis. Aquesta fase, amb irregularitat temporal en les convocatòries, ha durat fins al XV Congrés, «*In memoriam* Josep Lluís Blasco», celebrat novament a la ciutat de València, l'any 2004. Des del 2000 la periodicitat dels congressos és bianual. Respecte a la revista *Quaderns de Filosofia i ciència*, actualment se'n publiquen cada any o bé dos números (l'any que no hi ha congrés), o bé un número i les actes (l'any que n'hi ha). La col·lecció dels *Quaderns* consta fins ara de 36 números.

L'Associació Filosòfica de les Illes Balears (AFIB) creada l'any 1990 i presidida per Gabriel Amengual, sorgeix amb la finalitat de «fomentar l'estudi de la filosofia, fer de nexe d'unió entre les diferents institucions interessades per la filosofia, fer present la filosofia al nostre món cultural i difondre informació dels cursos, seminaris i bibliografia que es facin a les nostres Illes i fora d'elles». Per tal de portar a terme aquests objectius la societat ha organitzat seminaris, conferències, cursos de lectura de textos filosòfics... Cada tres anys l'Associació organitza unes «Jornades de filosofia» al voltant d'un tema monogràfic. L'any 1994, el tema triat va ser el de «Friedrich Nietzsche»; l'any 1997, «Ludwig Wittgenstein»; l'any 2000, «La crisi de la raó»; l'any 2003, «Art i filosofia» i el darrer, de l'any 2006, dedicat a la «Filosofia jove». Aquestes Jornades són editades a *Taula. Quaderns de pensament*, revista que va començar a publicar-se l'any 1982 i manté, actualment, una periodicitat anual. L'edita el Departament de Filosofia de la Universitat de les Illes Balears, a Palma de Mallorca.

L'abril d'aquest any 2007, a Barcelona, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, tingué lloc el I Congrés Català de Filosofia. Per primera vegada, les tres societats esmentades –la Societat Catalana de Filosofia, la Societat de Filosofia del País Valencià i l'Associació Filosòfica de les Illes Balears– han celebrat una trobada conjunta amb la participació de ponents de totes tres societats. I cal esperar que la iniciativa es mantinga

en anys successius, pels avantatges, obvis, que representa.

A banda de les societats de filosofia, cal tenir en compte, a més, les activitats organitzades anualment per les càtedres Josep Ferrater Mora (de Pensament Contemporani) i Josep Lluís Blasco (de Filosofia i Ciutadania), i amb els Col·loquis de Vic.

La primera, la Càtedra Josep Ferrater Mora, es va crear en 1989, a la Universitat de Girona, i ha estat dirigida des d'aleshores pel professor Josep-Maria Terricabras. Es va inaugurar amb unes conferències del mateix Josep Ferrater i l'any següent hi van ser convidats el filòsof francès Paul Ricoeur i el nord-americà Willard van Orman Quine. Posteriorment, n'han acceptat la invitació molts altres filòsofs de renom internacional, com ara N. Chomsky, D. Davidson, R. Rorty, L. Kolakowski... Enguany hi ha intervingut el professor E. Tugendhat i, per a l'any vinent, hi ha prevista la presència del professor G. Vattimo.

La Càtedra Josep Lluís Blasco, creada a la Universitat de València, l'han duta endavant, conjuntament, el Departament de Metafísica, la Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació i la Societat de Filosofia del País Valencià. Es va posar en marxa després de la mort del professor Blasco, l'any 2003. Anualment es celebra un acte on participen tant filòsofs com professors d'altres àrees del coneixement. Amb tres lliçons i una taula rodona, es va inaugurar l'any 2006. El tema va ser «Nacionalisme i filosofia» i els ponents foren Ulisses Moulines, Ernest Garcia i Vicent Soler. L'any 2007, ha tingut com a tema «Filosofia i societat», i hi han intervingut Salvador Giner, Joan F. Mira i Francesc Vera Forment.

Pel que fa als Col·loquis de Vic, que organitza la Societat Catalana de Filosofia, les universitats de Vic, Barcelona i Ramon Llull, i diverses institucions de la comarca d'Osona, giren cada any al voltant d'un tema d'interès general: la història, l'art, la natura, el dret... Els convidats a fer-hi dissertacions solen ser filòsofs catalans, encara que també hi intervenen de vegades ponents estrangers o especialistes en el tema tractat. Es pretén, d'aquesta manera, d'incrementar la repercussió de les reflexions filosòfiques més enllà de l'àmbit de la professió. Els primers «Col·loquis», celebrats l'any 1996, van tenir com a tema «La ciutat».

Quant a les publicacions, la producció editorial en català presenta, a partir dels anys vuitanta del segle passat, diferències significatives respecte a les dècades immediatament anteriors, tant pel que fa a les traduccions com pel que fa a la producció autòctona. Durant els anys seixanta, la gran embranzida en les publicacions de filosofia va sorgir, fonamentalment, de l'interès per part de les editorials de servir a les urgències ideològiques de l'esquerra. Amb una rapidesa admirable es posaren al nostre abast obres de Marx i Engels, de Lukács, de Russell, dels autors de l'Escola de Frankfurt (Marcuse, Fromm)... Ni l'existencialisme ni la filosofia analítica ens van arribar amb un grau comparable d'entusiasme i credulitat. Hi havia un públic nou, una minoria intel·lectual interessada, desitjosa d'«il·lustrar-se». Potser, en aquest sentit, la moda marxista va ser positiva: va revelar als editors que hi havia un públic catalanolector capaç d'absorbir aquests papers altament elucubratius. La part negativa, però, pot haver estat que aquests interessos immediats van desviar, possiblement, els esforços editorials, de manera que van retardar l'acompliment d'una tasca més urgent i bàsica, com era la de traduir els clàssics. A més a més,

la qualitat de les edicions, des del punt de vista filològic, era sovint precària. Moltes vegades, els textos de Marx i Engels eren traduccions de les traduccions angleses. El gruix de la producció, aleshores com avui, anà a càrrec d'Edicions 62, en col·leccions importants ja desaparegudes –com ara «Biblioteca Bàsica de Cultura» i «Història Social de la Cultura Contemporània»– o que encara tenen continuïtat –com ara «Llibres a l'Abast» i «L'Escorpí idees».

A partir dels anys vuitanta hi hagué, doncs, un canvi d'orientació: les traduccions d'autors marxistes minvaren considerablement i es començaren a traduir, finalment, els textos clàssics. L'Editorial Laia, l'any 1981, va iniciar la col·lecció «Textos filosòfics» i Edicions 62, l'any següent, presentà la col·lecció «Clàssics del pensament modern». La primera s'inaugurà amb la traducció de *La genealogia de la moral,* de F. Nietzsche; la segona es va iniciar amb *L'origen de les espècies,* de Charles Darwin. La col·lecció «Clàssics del pensament» imitava, potser, la de «Textos filosòfics» en allò més bàsic: deixar de banda les modes. Es va presentar amb similar rigor, però amb el propòsit de traduir, només, obres modernes i contemporànies. Edicions 62 ha estat, sens dubte, una editorial que ha fet un gran esforç quant a les traduccions de llibres de filosofia. En algun moment Laia i Edicions 62 pogueren «competir» o disputar-se la clientela, però cal reconèixer que Edicions 62 va saber apropiar-se els encerts aliens i, el més important de tot, també continuar-los. Les col·leccions d'assaig «Llibres a l'abast» o «L'Escorpí idees», sense ser específicament filosòfiques, contenen obres com ara els *Assaigs impopulars* de Bertrand Russell, *La por a la llibertat* d'Erich Fromm, *Sociologia i filosofia social* de Karl Marx, *Sociologia* de Salvador Giner, *Eros i civilització* de Herbert Marcuse, *Iniciació al mètode filosòfic* de Karl Jaspers, *Filosofia i política* de Herbert Marcuse, *Filosofia i destrucció* de Norbert Bilbeny... Entre els títols d'una altra col·lecció important d'Edicions 62, la de «Les Millors Obres de la Literatura Universal», hi figuren una part dels *Assaigs* de Montaigne, les *Confessions* de Rousseau i els *Contes filosòfics* de Voltaire.

S'ha de dir, però, que la col·lecció «Textos filosòfics» és un cas a part en el panorama editorial català. Primer i per damunt de tot, perquè va ser la primera col·lecció específicament de filosofia en català. En segon lloc, perquè tant pel nombre de volums que han arribat a sortir com per la seriositat amb què es presenten els textos (rigor en les traduccions, estudis introductoris, cronologia, notes...), arriba a un nivell apreciable. Aquesta trajectòria ha tingut, cal recordar, els seus moments difícils: cap a 1990, l'editorial Laia traspassà la col·lecció a Edicions 62. La col·lecció ha comptat, des de l'inici, amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i de la Fundació Jaume Bofill. Aquesta s'ha compromès a aportar ajut, almenys, fins a arribar al número 100. El propòsit dels qui dirigien en un inici aquesta col·lecció –Josep Calsamiglia, Josep Ramoneda i Pere Lluís Font–, no va ser el de tenir en compte «preocupacions immediatistes i conjunturals», sinó el de «contribuir a la normalització cultural lingüística en aquest camp, amb obres que podríem dir d'infraestructura cultural». Aquest propòsit la separa i distingeix de les col·leccions que, als anys seixanta i setanta, havien concedit un espai més o menys dilatat al text de filosofia. «Textos» ha publicat traduccions molt importants: els articles fonamentals de la primera època

de Bertrand Russell, sota el títol *Lògica i coneixement*, el *Tractatus logico-philosophicus* i les *Investigacions filosòfiques* de Wittgenstein, *La lògica de la investigació científica* de Popper, *Sobre la llibertat* de Stuart Mill o *El discurs del mètode* de Descartes, per citar alguns dels molts títols presentats, ja que hi trobem obres de Nietzsche, Ockham, Plató, Sartre, sant Agustí, Maquiavel, Moore, Foucault, Gramsci, Berkeley, Rousseau, Marx, Heidegger, Voltaire, Fichte, Merleau-Ponty, Karl Jaspers... Cal reconèixer, doncs, l'èxit assolit. Però també cal remarcar que no disposem encara de textos absolutament indefugibles, la traducció dels quals havia estat anunciada ja fa molts anys, com ara la *Crítica de la raó pura* de Kant; o que s'haja traduït abans la *Psicologia* que la *Física* o la *Metafísica* d'Aristòtil. Potser les prioritats no són prou clares. O potser no s'han trobat els traductors capaços de preparar una edició que, per la importància del text, després serà mirada amb lupa. Pere Lluís Font assenyalava en l'article «Balanç de les publicacions filosòfiques en català», a propòsit de la normalització lingüística en el camp de filosofia, un greu problema: es tracta de la dificultat del domini del català a l'hora de fer traduccions. Parlava d'un cas concret, el de les traduccions de Heidegger, si bé la dificultat es projecta sobre qualsevol altre autor. Era més probable, deia Pere Lluís Font, trobar bons coneixedors del llatí, l'alemany o el grec, i que, a més a més, fossen especialistes reputats en els autors que es tractava de traduir, que no trobar bons coneixedors de la llengua catalana. Amb la terminologia tècnica només no n'hi ha prou. Pere Lluís Font deu conèixer molt bé aquest problema, en tant que director de «Textos filosòfics». Podríem dir, doncs, que la dificultat, d'ençà dels vuitanta, ja no serà tant la de trobar gent entesa en filosofia que conega un autor i la llengua d'aquest autor, sinó trobar gent entesa en filosofia que tinga també prou domini literari del català. Però, potser, amb les noves generacions de filòsofs-traductors, que hauran passat ja per un sistema educatiu en llengua catalana, el problema s'esvairà.

Respecte a altres col·leccions que inclouen obres de filosofia, les de clàssics grecs i llatins que edita la Fundació Bernat Metge mereixen igualment un lloc destacat. Dins d'aquestes col·leccions s'han traduït clàssics importants de filosofia grega: disposem, per exemple, de traduccions de les cartes d'Epicur o dels diàlegs de Plató. Quant als llatins, Carles Cardó va traduir tot Sèneca (excepte el teatre) i tenim traduïdes obres de Ciceró i de Lucreci. Cal dir, però, que aquesta col·lecció, de gran qualitat, resulta de difícil accés. Darrerament, els «Breviaris», editats per les Publicacions de la Universitat de València, han posat al nostre abast alguns títols marginals respecte al cànon però plens d'interès, com ara *Discurs sobre la dignitat de l'home* de Pico della Mirandola, la *Carta sobre el comerç dels llibres* de Denis Diderot, *L'assaig com a forma* de T. W. Adorno, *La ciència i la política* de Max Weber...

Tot i això, amb les traduccions de què disposem encara no en tenim prou per a omplir els buits existents, a tots els nivells. Hi ha dues col·leccions amb destinació escolar que es publiquen a partir dels anys noranta. Es tracta de la publicada pel Grup de Filosofia del Casal del Mestre i de la col·lecció, publicada per la Universitat de València, «Educació. Sèrie Materials de Filosofia». Aquests textos revelen les greus mancances del mercat editorial, que no arriba ni a satisfer les mínimes necessitats

pedagògiques. Aquestes entitats han hagut de traduir fragments d'obres importants, encara inèdites en català, per a respondre a les exigències dels programes docents. És el cas del *Leviatan* de Hobbes o de la «Introducció» i el «Pròleg a la segona edició» de la *Crítica de la raó pura* de Kant... Hi ha, a més a més, el públic universitari, que, a banda dels grans clàssics de filosofia, necessita tenir a l'abast les traduccions dels complements bibliogràfics, això és, les interpretacions acreditades i els estudis consagrats a alguns autors. D'aquest tipus d'obres manquem gairebé per complet.

Si comparem l'esforç que s'ha fet per traduir literatura amb el que s'ha fet per traduir filosofia, la diferència és aclaparadora. És important, per tot plegat, continuar fent bones tasques de traducció en filosofia i, de fet, hi ha hagut –i hi ha– traductors que han estat veritablement molt prolífics. Gent que ha treballat de valent. Citant-ne alguns, cometré, de segur, alguna injustícia deixant-me'n d'altres importants: la quantitat de feina feta per aquestes persones i l'escàs ressò que acostuma a tenir, però, m'han inclinat a fer-ho. Des de finals dels setanta podem destacar: Manuel Balasch, que tradueix, en la dècada dels vuitanta i noranta, afegint-se així a la tasca feta per Crexells i Carles Riba, els diàlegs de Plató per a la Bernat Metge; Josep Batalla, que ens ha posat a l'abast obres de sant Anselm, sant Tomàs d'Aquino, Abelard, Aristòril, o Ockham, també des de la Bernat Metge; Manuel Carbonell, que ha traduït, per a «L'Escorpí Idees» i Quaderns Crema, obres de Marcuse, Marx, Kosik, Heidegger o Nietzsche; Miquel Costa, que ha traduït Vico, Hume, Descartes, Kant, Nietzsche i Rousseau, per a la col·lecció «Textos filosòfics»; Joan Leita, que, de 1981 a 1997, va traduir Nietzsche, Aristòtil, Herder, Epíctet, Kant, Hegel, Schopenhauer, Plató, Fichte, treballant també per a «Textos filosòfics»; Jaume Medina, traductor d'Erasme de Rotterdam, Luter, Locke, sant Anselm i sant Agustí, per a «Textos filosòfics» i la col·lecció «Clàssics del Cristianisme», de l'editorial Proa; Jordi Moners, que ha traduït Marx, Engels, Marcuse, Maquiavel, Lenin, Gramsci, Beccaria, Hegel i Fromm, per a «L'Escorpí Idees», «Llibres a l'abast», «Textos filosòfics» i «Clàssics dels pensament modern»; Gustau Muñoz, que s'ha ocupat d'obres de Burckhardt, Horkheimer, Stirner, Claussen i Adorno, per a «Clàssics del pensament modern», «Textos filosòfics», «Sagitari» (de l'editorial Germania) i per a «Breviaris»; Gerard Vilar, que tradueix Kant, Habermas, Marx i Hegel per a «Textos filosòfics» i «Clàssics del pensament modern» i, finalment, Josep-Maria Terricabras, que ha traduït Wittgenstein per a «Textos filosòfics».

Pel que fa a la producció pròpia –novament parlem d'ençà dels vuitanta– s'ha passat, des del decandiment del marxisme, per diverses tendències, i doncs s'ha arribat a l'actual pluralisme filosòfic. Va haver-hi moltes modes, diferents filosofies, que anaven infiltrant-se a les nostres universitats. Van interessar els autors de l'Escola de Frankfurt, de la primera i segona generació, la filosofia analítica, l'estructuralisme, les tendències hermenèutiques, els anomenats postmoderns i no oblidem que Nietzsche va ser moda durant molt de temps. En filosofia de la ciència han interessat Popper, Kuhn, Lakatos, Feyerabend... Actualment podem trobar professors destacables a les nostres universitats –i, fins i tot, en alguna d'alemanya– en les diferents branques de la filosofia: en Filosofia de les Ciències

Naturals i Socials, en Filosofia de les Matemàtiques, Lògica, Metafísica i Teoria del Coneixement, Ètica i Filosofia del Dret, Estètica, Antropologia Filosòfica... Si parlem de pluralisme, però, no és tant per les diferents modes que anaren assimilant-se a mesura que ens anaven arribant, sinó perquè aquestes tendències –una vegada assimilades i superats els períodes d'eufòria que solen acompanyar les novetats– han anat formant part de les nostres universitats juntament amb la filosofia grega, medieval i moderna, coexistint alhora. Aquest és el senyal del pluralisme a què ens referíem. Han quedat endarrere tant el monolitisme escolàstic com les lluites entre analítics i dialèctics i, fins i tot, entre moderns i postmoderns. Si fem una ullada al catàleg de la producció d'autors catalans, confirmem aquesta idea. Mereixerien ser destacats autors veritablement prolífics, o menys prolífics però amb una obra de gran qualitat; en canvi, en aquesta ocasió, m'abstindré de fer cap enumeració. Una cosa és perfectament constatable: dècada rere dècada, d'ençà de 1961, el volum d'obres de filosofia escrites en català no ha parat d'augmentar.

D'altra banda, és constatable un creixent interès per la tradició filosòfica pròpia. S'han escrit obres sobre Ramon Llull, Martí d'Eixalà, Llorens i Barba, Torras i Bages, Eugeni d'Ors, Crexells, la filosofia catalana durant la transició... Llull és, amb diferència, l'autor més estudiat.

Dins de la producció pròpia no podem deixar d'esmentar les revistes que han servit per a incitar-la i difondre-la. Cal parlar, en primer lloc, de les editades per les tres societats de filosofia: l'*Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, els *Quaderns de Filosofia i Ciència* i *Taula. Quaderns de pensament*. A més, hi ha *Comprendre*, que publica la Universitat Ramon Llull des de l'any 1999. Edita dos números l'any i el seu objectiu és el de «presentar el panorama internacional dels estudis de filosofia contemporània i promoure la traducció de textos filosòfics en català». *Enrahonar. Quaderns de filosofia*, que surt des de l'any 1981 i ha publicat ja 37 números –generalment, en trau dos per any, publica articles que tracten sobre un tema monogràfic, notes, recensions bibliogràfiques i informació sobre diverses activitats relacionades amb la filosofia en general. Els treballs presentats en llengües romàniques es publiquen en l'idioma original. L'edita la Universitat Autònoma de Barcelona. La revista *Dilema* l'editen els estudiants de filosofia de la Universitat de València i té com a objectiu fonamental el de facilitar i promoure la publicació de treballs d'estudiants. Altres revistes, com ara *Afers* o *L'Espill*, encara que no són específicament revistes de filosofia, en ocasions publiquen assaig filosòfic.

Per acabar, hem revisat també el catàleg de les obres de didàctica i les tesis doctorals, per tal de fer-nos una idea aproximada de cap on van les tendències del panorama actual de la filosofia catalana. Respecte a les primeres, podem veure que han sorgit, des que es va implantar la LOGSE, molts llibres relacionats amb l'educació moral i els valors. S'han editat també textos filosòfics acompanyats d'exercicis per a filosofia del batxillerat i han aparegut llibres de text de ciències socials i humanitats, per tal de satisfer la demanda de les noves optatives del batxillerat. Pel que fa a les tesis doctorals, veiem que n'hi ha una gran varietat: algunes són sobre filosofia catalana. Alguns dels diàlegs de Plató han estat triats en moltes ocasions pels doctorands. Hi ha tesis sobre filosofia de la ciència, filosofia de la ment,

estètica... però hem de tornar a destacar les dedicades a l'educació en valors. De fet, després de veure aquests dos apartats, tesis i obres didàctiques, diríem que la «moda» avui és parlar d'educació i valors. Des de la dècada dels noranta, cada vegada amb més freqüència, es busquen solucions als conflictes socials des de l'educació. Els filòsofs, considerats «inútils» en tants aspectes de la vida quotidiana, ara són presentats com aquells que han de donar bones receptes per a la convivència, el respecte, la pau, el diàleg... Apareixen assignatures noves –«educació per a la convivència»– i s'assignen als professors de filosofia. Aquells que, «per naturalesa», anaven sempre en contra del sistema, despertaven l'esperit crític, etc., ara són cridats a impartir «valors universals» i a suscitar l'obediència ciutadana. ❐